

Anna Slunga

Opettajuus ja opettajankoulutus muutoksessa – tulevaisuus haastaa jokaisen

Haastateltava: kasvatustieteen professori Marja-Kristiina Lerkkanen (kuvassa)

Tulevaisuuden yhteiskunnan ja koulun haasteet vaativat opettajalta sekä opettajankoulutukselta jatkuvaa kehittymistä ja uudistumista. Myös Jyväskylän opettajankoulutuslaitos on kokenut muutoksia viime vuosina. Tavoitteena on kehittää ns. ilmiöpohjaisen opetussuunnitelman avulla uudenlaisia opettajia, jotka pystyvät entistä paremmin vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin. Tulevaisuuden yhteiskunnan ja koulun tarpeet näkyvät myös kasvatustieteellisen tutkimuksen kentällä ja siinä, millaisia tutkimuksia tuetaan. Tällä hetkellä kasvatustieteellisessä tutkimuksessa ovat esillä esimerkiksi motivaatio-ongelmat, sitoutumattomuus kouluun sekä tietotekniset sovellukset ja niiden mahdollisuudet opetuksessa ja oppimisen välineenä.

Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen professori Marja-Kristiina Lerkkanen kertoo

opettajankoulutuksen muutoksista ja ajankohtaisista kasvatustieteellisistä tutkimuksista.

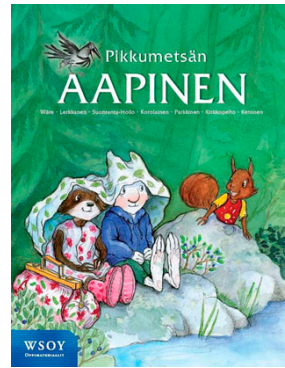
150-VUOTINEN OPETTAJANKOULUTUSLAITOS

Vuonna 2013 juhlittiin Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksen 150-vuotispäivää. Tämän päivän opettajankoulutuslaitoksen juuret johtavat vuoteen 1863, jolloin Uno Cygnaeus perusti maamme ensimmäisen suomenkielisen opettajaseminaarin. Opettajankoulutus on muuttunut paljon noista ajoista. Yksi merkittävimmistä muutoksista tapahtui vuonna 1979, kun seminaarimuotoinen koulutus muuttui maisteritasoiseksi opettajankoulutukseksi. Muuttuva yhteiskunta ja tulevaisuuden uudenlaiset haasteet vaativat opettajan-

koulutukselta jatkuvaa kehittymistä.

Vuosi sitten kasvatustieteen professoriksi opettajankoulutuslaitokseen nimetty dosentti Marja-Kristiina Lerkkanen kertoo opettajankoulutuksen muutoksesta ja kasvatustieteen tutkimuksen uusista tuulista. Lerkkasen professuurin tehtäväala sisältää oppimisen, oppimisprosessien ja pedagogiikan tutkimuksen, koulutuksen ja opetuksen kehittämisen sekä kansainvälisen tutkimus- ja kehittämistyön. Professorin oma tutkimustyö lähti aikoinaan liikkeelle lukemaan oppimisen tutkimuksesta, lukemisen ja oppimisen vastavuoroisista prosesseista sekä yksilöllisistä oppimispoluista.

Tällä hetkellä Lerkkanen on mukana johtamassa Suomen Akatemian rahoittamaa Alkuportaatt-tutkimusta, jossa seurataan esiopetuksesta perusopetuksen loppuun lasten taitojen kehitystä ja oppimisen motivaatiota sekä ympäristötekijöiden yhteyttä oppimisprosesseihin. Tämä monitieteinen kymmenen vuoden seuranta on laajuudeltaan ja kestoltaan Suomessa ainutlaatuinen, ja se on herättänyt runsaasti kiinnostusta kansainvälisesti. Lerkkanen on mukana myös vuoden 2014 alussa alkaneessa kolmivuotisessa CARE-projektissa, jossa tutkitaan varhaiskasvatuksen ja ensimmäisten kouluvuosien opetuksen ja kasvatuksen laatutekijöitä. EU:n rahoittamassa hankkeessa on mukana yksitoista maata. Sen tehtävänä on selvittää, minkälaiset rakenteelliset ja prosessitekijät varhaiskasvatuksessa ja koulussa ovat hyvän laadun indikaattoreita ja tukevat lasten kehitystä, oppimista ja hyvinvointia.

Kuva 2. Marja-Kristiina on ollut mukana tekemässä Pikkumetsän aapista ja Apilatien aapista sekä lukemaan opettamisen käsikirjaa opettajille.

OPETTAJAN MERKITYS

Toukokuun alussa pitämässään virkaanastujaisluennossa (Mihin opettajaa tarvitaan? – Opettajan merkitys oppimisen prosesseissa; luettavissa Kasvatus-lehden numerosta 4/2014, 367–372) Lerkkanen keskittyi opettajan ja oppimisympäristön laadun merkitykseen oppimisessa. Oppimisympäristön laatua on perinteisesti tarkasteltu rakenteellisten tekijöiden kautta kuten opettajien koulutustason, ryhmäkoon tai oppimateriaalin määrän näkökulmista. Viimeaikaiset tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että rakenteellinen laatu suodattuu opetus- ja oppimisprosessien laadun kautta. Luokahuoneobservointitutkimukset ovat osoittaneet, että kaikkein keskeisimmin oppimisprosessin laatuun vaikuttaa opettajan ja oppilaan välinen vuorovaikutus.

Oppilaan saaman tunnetuen, toiminnan laadukkaan organisoinnin sekä ohjauksellisen tuen on havaittu parantavan oppilaan oppimistuloksia. Tunnetuki raken-

tuu luokkahuoneen ilmapiiristä, opettajan sensitiivisyydestä sekä oppilaan näkökulmien huomioon ottamisesta. Opettajan tunnetuen ja luokan myönteisen ilmapiirin on havaittu olevan erityisen tärkeää niille oppilaille, joilla on oppimiseen liittyviä riskitekijöitä. On havaittu, että oppimisvaikeuksiset oppilaat voivat yltää samoihin oppimistuloksiin kuin muut oppilaat, jos luokassa on erityisen vahva tunnetuki. Alkuportaattutkimuksen mukaan ryhmän toiminnan selkeä organisointi ja laadukas ohjaus ovat yhteydessä lukutaidon ja matematiikan taitojen parempaan edistymiseen sekä ryhmän sosiaaliseen kompetenssiin.

Opettajan ja oppilaan välinen hyvä vuorovaikutus myös suojaaa lasta. Alkuportaattutkimus on osoittanut, että vertaisryhmän hyväksyntä ja myönteinen opettaja-oppilassuhde ovat yhteydessä parempaan lukutaitoon erityisesti niillä lapsilla, joilla on lukivaikeuksia. Tämän lisäksi havaittiin, että jos luokassa oli myönteinen ilmapiiri, lukivaikeuslapset tunsivat harvemmin tullessaan vertaisryhmänsä hyljeksimäksi. Alkuportaattutkimuksen tulokset osoittavat, että opettaja-oppilassuhteen sekä luokan myönteisen ilmapiirin suojaava vaikutus auttaa edistämään lukutaitoa myös silloin, kun vanhempien tuki on vähäistä tai oppilaalla on vaikeuksia toverisuhteissa. Myönteinen opettaja-oppilassuhde voi siis kompensoida ympäristön riskitekijöitä.

Marja-Kristiina Lerkkanen korosti luennossaan, että opettajien välinen nykyistä tiiviimpi yhteistyö, yhteisopettajuuden laajempi mahdollistaminen sekä kodin ja koulun aktiivisempi yhteistyö voivat merkittävästi vaikuttaa oppilaiden oppimispolkuihin erityisesti koulupolun kriittisissä

siirtymävaiheissa. Koululuokkien välillä on todettu isoja eroja opettajan ja oppilaan välisen vuorovaikutuksen laadussa. Näitä eroja voi vielä entisestään lisätä opettajien kohtaamat uudet haasteet, kuten yksilöllisiin tuen tarpeisiin vastaaminen, oppilaiden monikielisyys ja monikulttuurisuus, uuden teknologian hyödyntäminen ja joustavien oppimisympäristöjen mahdollisuudet. Tämän vuoksi on tärkeää, että opettajankoulutuksessa rakennetaan osaamista ja hyviä käytänteitä laadukkaaseen vuorovaikutukseen.

OPETTAJANKOULUTUS MUUTOKSESSA

Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitos on kokenut viime vuosina muutoksia. ”Olemme edelleen eturintamassa korkeatasoisessa tutkimusperusteisessa opettajankoulutuksessa, ja tutkimustietoa pyritään käyttämään paitsi opettajankoulutuksen niin myös koulupedagogiikan kehittämiseen”, Lerkkanen toteaa. Jyväskylän yliopiston opettajankoulutuslaitoksessa kehitetään ja kokeillaan uudentyyppistä opettajankoulutusta. Uusi opetus suunnitelma perustuu ilmiöiden esimerkiksi vuorovaikutuksen tarkasteluun, ja oppiaineet toimivat integroivasti materiaalina niiden opiskelulle. Tänä syksynä uudet luokanopettajaopiskelijat valitsivat itselleen sopivimmin profiloituneen kotiryhmään: Opet verkoissa -ryhmä, Juliet-ohjelma, Moniammatillinen orientaatio -ryhmä, Hyvinvointi-ryhmä, Opettajuuden yhteisö ja tutkiva yhteisöllinen oppiminen -ryhmä ja Musiikkikasvattajat.

Opet verkossa -ryhmän tavoitteena on kehittää teknologiaa hyödyntävää ope-

tusta sekä luoda uudenlaisia oppimisympäristöjä ja oppimateriaaleja yhteistyössä erityisopettajaopiskelijoiden kanssa. Myös opiskelijoiden ohjaus tapahtuu pitkälti mobiililaitteita ja nettiympäristöjä hyödyntäen. Juliet-ohjelmassa opiskellaan kasvatustieteitä englannin kielellä ja tavoitteena on kouluttaa luokanopettajia, jotka pystyvät toimimaan monikulttuurisessa ympäristössä. Tämä ohjelma antaa myös pätevyyden opettaa englannin kieltä alakoulussa.

Moniammatillinen orientaatio -ryhmässä luokanopettajaopiskelijat opiskelevat yhdessä erityispedagogiikan opiskelijoiden kanssa, kun taas Musiikkikasvattajat opiskelevat yhdessä musiikin aineenopettajien kanssa. Näin opitaan jo koulutusvaiheessa moniammatillisia yhteistyötaitoja. ”Tällaisten temaattisten lähestymistapojen kautta tavoitellaan sitä, että koulutettaisiin erityyppisiä osaajia työyhteisöihin – uudenlaisia opettajia tulevaisuuden yhteiskunnan ja tulevaisuuden koulun tarpeisiin”, Lerkkanen selventää.

Myös opettajankoulutuksen kansainvälistä tutkimusta on pyritty voimakkaasti vahvistamaan, ja tässä on myös onnistuttu. ”Tutkimuksellisesti opettajankoulutuksen laitoksen profiili on noussut, ja siihen panostetaan tällä hetkellä laitoksen sisällä paljon. Nämä kaikki tavallaan myös liittyvät toisiinsa: tutkimusperusteinen opettajankoulutus, teorian ja käytännön yhdistäminen erilaisissa kokeiluissa ja kehittämishankkeissa ja sitten vahvemmin korkeatasoiseen kansainväliseen tutkimukseen panostaminen”, Lerkkanen summaa.

Opettajankoulutuksen lisäksi myös varhaiskasvatukseen, erityispedagogiikan ja aineenopettajan koulutukset ovat muutostilassa. ”Opettajan ammattikuvan muu-

tos lisää vaatimuksia myös koulutuksen muutokselle. Käsitteistä opettajan toimimisesta yksin luokkansa kanssa alkaa olla jo menneestä maailmasta. Nykyään opettajilta vaaditaan hyviä yhteistyötaitoja ja valmiutta yhteistyöhön kollegoiden kanssa moniammatillisissa yhteisöissä”, Lerkkanen kertoo.

TULEVAISUUDEN HAASTEET

Opettajankoulutuksen muutosten ja uudistusten tavoitteena on kouluttaa opettajia, jotka pystyvät vastaamaan entistä paremmin muuttuvan yhteiskunnan haasteisiin ja tarpeisiin. Nämä haasteet näkyvät myös kasvatustieteellisen tutkimuksen kentällä ja siinä, millaisia tutkimuksia tuetaan tällä hetkellä. Yksi tämän hetken huolista on heikko kouluviihtyvyys ja motivaatio-ongelmat jo alakoulussa sekä nuorten kouluun sitoutumattomuus ja koulutuksen keskeyttäminen.

”Koulutuksen keskeyttämisen luvut ovat Euroopassa talouskriisin myötä voimakkaasti kasvaneet. Nuoret eivät enää usko koulutuksen takaavan hyvää tulevaisuutta. Esimerkiksi Maltalla jo noin 30 prosenttia oppilaista jättää peruskoulun kesken. Ilmapiirin muutos heijastelee nuorten tämänhetkistä uskoa tulevaisuuteen sekä heidän kokemustaan koulutuksen merkityksellisyydestä. Suomessa peruskoulun keskeyttämisluvut ovat toistaiseksi hyvin pieniä ja koulutuksesta pois putoaminen tapahtuu vasta myöhemmin lukio-, ammatitopisto- tai korkeakouluopinnoissa. Vaikka tämä koulusta erkaantuminen tapahtuu meillä Suomessa myöhemmin, niin luvut joillakin aloilla ovat huolestuttavan suuria”, Lerkkanen kertoo.

Lasten ja nuorten varhaiset vaikeudet sitoutua koulunkäyntiin ja opiskeluun voivat ennakoida myöhempää keskeyttämistä. ”Sitoutumista kouluun on tutkittu lähinnä yläkoulussa. On havaittu, että sitoutumisen puute alkaa näkyä jo peruskoulun aikana. Meillä Suomessa oppilaat menevät vielä fyysisesti kouluun, mutta osan kohdalla voi pohtia osallistuvatko he siellä mihinkään? Vai jäävätkö he syrjään ja tekevät vain omia juttujaan? Se voi olla tietynlaista passiivista koulun keskeyttämistä”, Lerkkanen pohtii.

Tähän samaan ilmiöön kietoutuu myös lasten ja nuorten hyvinvointi sekä paljon puhuttu syrjäytyminen. Hyvinvointi on tällä hetkellä tärkeä teema kasvatustieteellisen tutkimuksen kentällä. Hyvinvoinnin tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita siitä, mistä hyvinvointi muodostuu ja miten sitä voidaan tukea. Lerkkanen on mukana Suomen Akatemian SkidiKids-hankkeessa, jossa tarkastellaan kouluun sitoutumisen ongelmien varhaisia tunnusmerkkejä ja kokeillaan, miten opettajainterventioiden avulla voidaan tukea vuorovaikutusta ja sitä oppimiseen sitoutumista ja motivaatiota esiopetuksessa ja koulussa.

Toisen merkittävän haasteen luovat tieto- ja viestintäteknikan (TVT) sovellukset ja niiden käyttäminen opetuksessa. ”TVT:n käyttö opetuksessa sisältää vielä paljon käytännön haasteita kouluissa. Tarvittaisiin myös kipeästi lisää oppimisen ja pedagogiikantutkimusta siitä, millä tavalla TVT-välineet ja eLearning tuottaisivat laadukkaampia oppimisprosesseja. Toistaiseksi tutkimustietoa on vielä kovin niukasti”, Lerkkanen kertoo.

Lerkkanen on mukana useammasakin hankkeessa, joissa tutkitaan teknologian käyttöä opetuksessa. Tuoreim-

massa projektissa tarkastellaan, miten mobiiliteknologiaa voidaan käyttää palauttejärjestelmän kehittämisessä. Siinä oppilaat vastaavat välittömästi oppitunnin jälkeen kännykkäkyselyyn, jossa selvitetään motivaatiota ja sitoutumista oppimistilanteeseen. Alkuopetuksen Collaborative writing using iPad -projektissa taas tutkitaan yhteistoiminnallisen kirjoittamisen prosessia ja kirjoittamisen motivaatiota. Lerkkanen on ollut mukana myös Ekapeleli/GraphoGame-tietokonepelihankkeessa, jossa tarkastellaan pelin hyötyä lasten luterilaisen koulun kehitykselle.

”Tarvitaan niin tutkimustietoa kuin myös pedagogista kehittämistä yhteistyössä opettajien kanssa, koska muuten taannutaan helposti behaviorismiin: ärsyke–reaktio–palkkio–ketjussa kone antaa tehtävän, jonka oppilas tekee ja kone antaa palautteen menikö oikein vai väärin. Olisi tärkeää, ettei TVT:n käytössä mentäisi tekniikka edellä vaan oppimisen tavoitteet olisivat kirkkaana mielessä, kun kouluun hankitaan iPadeja ja mobiililaitteita”, Lerkkanen huomauttaa.

Oman haasteensa luo myös teknologian käytössä tarvittavien taitojen pedagogiikka ja arviointi, esimerkiksi se, miten näppäintaitoja tai uusien sovellusten liikeohjaustaitoja opetetaan ja arvioidaan. ”Uusi sukupolvi on syntynyt jo näiden väli- neiden keskelle, ja he oppivat käyttämään älypuhelinia, tietokonetta ja tablettia jo ennen esiopetusta. Se, miten niitä käytetään sitten pedagogisesti tehokkaasti ja miten niiden käyttöön löydetään koulussa tarkoituksenmukaisuus, vaatii lisää pohdintaa”, Lerkkanen toteaa.

Vaikka teknologian käyttö opetuksessa tuo tullessaan haasteita, tulee se hyväksyä osana koulutuksen, opetuksen

ja koulumaailman tulevaisuutta. ”Opettajan esitysmateriaali on jo saatavilla sähköisessä muodossa, ja myös oppimateriaalit muuttuvat kovaa vauhtia digitaalisiksi aapista myöten. Liitutaulun korvaa valkotaulu jo aika usein, eikä olla enää kaukana siitä, että jokaisella oppilaalla on mukana oma tietokone tai iPad vihkojen ja kirjapinon sijaan”, Lerkkanen kuvailee.

YHTEISTYÖN TÄRKEYS

Lopuksi Lerkkanen korostaa yhteistyön merkitystä niin eri tieteiden välillä kuin myös opettajien välillä. ”Tieteiden välinen yhteistyö on erittäin tärkeää ja hedelmällistä, vaikka vaatiikin avarakatseisuutta ja joskus omien käsitysten uudelleentarkastelua. Haastavaa on, kun samoja ilmiöitä ja teemoja tarkastellaan eri tieteenaloilla vähän eri näkökulmista ja eri käsittein. Eri tieteenalojen yhteistyö voi kuitenkin parhaimmillaan tuottaa uutta huippututkimusta. Yhdessä katsottuna voi löytyä jotakin uutta, mitä ei näe, kun tarkastelee ilmiötä vain oman tieteenalan näkökulmasta. Yhteistyö on tärkeää myös koulu yhteisössä ja opettajien kesken. Kukaan ei voi osata kaikkea, eli täytyy miettiä tarkasti, keitä kuuluu siihen tiimiin, jonka kanssa työskennellään, ja miten työyhteisön työ on hedelmällisintä ja tehokkainta”, Lerkkanen kannustaa.

Syksyllä 2014 Jyväskylässä järjestettiin EARLI SIG 5 -konferenssi, joka keskittyi oppimisen ja kehityksen varhaisiin ikävuosiin 0–8. ”Esimerkiksi EARLI on järjestö, jonka jäsenet tutkivat oppimista ja opetusta. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että kasvatuspsykologit ja kasvatustieteilijät toimivat samassa organi-

saatiossa ja osallistuvat yhteisiin EARLI:n konferensseihin, joissa heillä on yhteinen keskustelufoorumi. Teemat ovat yhteisiä, mutta näkökulma ilmiöihin on erilainen”, Lerkkanen kertoo.

Lerkkasen mielestä hyvien yhteistyötaitojen osaaminen ja toimiva moniammatillinen yhteistyö näkyy hyvin siirtymävaiheiden käytänteissä. Miten tapahtuu siirtyminen varhaiskasvatuksesta kouluun tai alakoulusta yläkouluun? Millaista on luokanopettajien ja lastentarhanopettajien tai aineenopettajien ja luokanopettajien välinen yhteistyö? ”Vaikka sujuvaan koulunaloitukseen panostetaan paljon, niin alakoulusta yläkouluun siirtymiseen on kiinnitetty vähemmän huomiota. On hyvä, että alakoulun ja yläkoulun erityisopettajien kesken käydään keskusteluja ja he ovat tietoisia tukea tarvitsevista oppilaisista. Sen sijaan suuret massat näyttävät jäävän vielä vähälle huomiolle eikä alakoulun ja yläkoulun opettajilla ole aina toimivia yhteistyömahdollisuuksia. Yhtenäiset peruskoulut voisivat olla tässä mallina muille”, Lerkkanen toteaa.

Kirjoittajatiedot:

Anna Slunga, erityispedagogiikan opiskelija, Niilo Mäki instituutin harjoittelija